

HKAK

HID-BAH-SEN-FEST

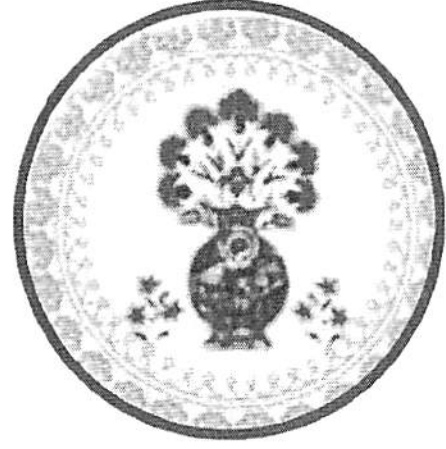
ULUSLARARASI TÜRK KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU

Üsküp-Makedonya, 04-05 Mayıs 2014

BİLDİRİLER

HKAK

HİD-BAH-ŞEN-FEST

19.

**ULUSLARARASI
TÜRK KÜLTÜRÜ
SEMPOZYUMU**

Üsküp-Makedonya, 04-05 Mayıs 2014

BİLDİRİLER

HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI KURUMU YAYINLARI :

52

**19.ULUSLARARASI TÜRK
KÜLTÜRÜ SEMPOZYUMU**
Üsküp-Makedonya,04-05 Mayıs 2014

BİLDİRİLER

Yayına Hazırlayan
Dr.Salih ÜNVER

Sayfa ve Kapak Tasarımı
Soner ÖZKAYA

ISBN
978-9944-5264-5-6

BASKI ve CİLT
SAGE YAYINCILIK VE MATBAACILIK LTD.ŞTİ.
Kazım Karabekir Cad. Kültür İşhanı No:7/101-102
İskitler / ANKARA
Tel : 0 312 341 00 05 - 02 / bilgi@bizimdijital.com

MAKEDONYA'DA TÜRK İZLERİ

Doç. Dr. Mahmut ÇELİK
(Makedonya)

ÖZET

Balkanların tam merkezinde yer alan Makedonya yemyeşil vadiler ve göllerle kaplıdır, özellikle Şar Dağı ve Ohri gölü Balkanların incileridir. Evliya Çelebi Osmanlı İmparatorluğu'nu ve çevresini gezdiğinden dolayı her bölgenin insanını, kültürünü, yapılarını anlatırken bize o dönemi şehirlerindeki hayat tarzını da verir.

Ülkede Makedonlar, Sırlar, Boşnaklar, Arnavutlar, Türkler, Ulahlar ve Yahudi'lerin barış içinde yaşadığı Makedonya'da Türk izleri taşıyan kentleri hakkında kısa bilgiler sunmaya çalıştık.

Anahtar kelimeler: Makedonya, Türkler, tarih, kültür, cami, tekke.

GİRİŞ

Balkanların tam merkezinde yer alan Makedonya yemyeşil vadiler ve göllerle kaplıdır, özellikle Şar Dağı ve Ohri gölü Balkanların incileridir. Bu doğal güzellikler hakkında birçok şiirler yazıldı, birçok şarkılar söylendi özellikle "Şar Dağından Kalkan Kızlar" söylenen bu halk türküsü bura Türklerin sembolü olmuştur. İnsanlarına gelince en iyisi Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"sinden anlayabiliriz. Evliya Çelebi Osmanlı İmparatorluğu'nu ve çevresini gezdiğinden dolayı her bölgenin insanın kültürünü, yapılarını anlatırken bize o dönemin şehirlerindeki hayat tarzını da verir. Üsküp imaretlerinin anlatımının sayesinde belirli yerlerde sınıf farkının ortadan kalktığını görmekteyiz⁸⁰. Bazı şehirlerin kalite ürünlerine dikkati çeker. Özellikle Manastır'ın ketenini, Üsküp'ün örülmüş giysilerini, işlenmiş yastık ve perdelerini ve Kıratova'nın bakır eşyalarını över.

Mimar Sinan'ın değerli yapılarından biri, büyük bir hamam Kratovo'da (Kıratova'da) bulunuyormuş. Evliya Çelebi, en güzel sözlerle ve kıyaslamaları esirgemedi hamamı tasvir etmiştir. Ne yazık ki hamam 1689'da Karpoş isyanında yıkılmış ve şimdi bize sadece Evliya

80 "Der-beyân-ı eGkâl-i zemîn-i Gehr-i Üsküp-i hûb", Cilt 5, s. 300

Çelebi'nin hayranlık dolu hamam tasvirleri kalmıştır. 81

Evliya Çelebi bulunduğu yerin insan tipolojisini de verir. Onların gündelik hayatını, eğlencelerini çok ilginç tasvir eder ve yorumlar. Çelebi, Manastır ve Pirlepe'nin eğlence yerlerini ve eğlence alışkanlıklarını şöyle tasvir eder: Bu şehirlerin sıcak havasını, *Aşkın sebebi olarak gösterir*.⁸² Evliya Çelebi'ye göre Üsküplüler ve Makedonyalılar için en büyük zenginlik kaynağı aşk ve aşıklarıdır. Bugün ise bizim için Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"sinde bulunan Makedonya hatıraları değeri biçilmez tarihi ve kültürel bir zenginliktir.

Makedonya Cumhuriyeti çok etnik yapıya sahip bir devlettir. Makedonya Cumhuriyeti nüfusu 2002 nüfus sayımına göre 2.022.547 kişidir, resmi istatistiklere göre ülkede Türklerin nüfüsü 77.959;⁸³ oysa gayri resmi 100 bine yakın nüfüsü vardır. Anavatanımız Türkiye'den yaklaşık 900 kilometre uzaklıktadır. Evladi Fatihanın diyari olan Makedonya başkenti Üsküp'ten başlayarak en küçük kasabasına hatta köylerine kadar Türk izleri rastlamak mümkündür.

Makedonya tarihi ve doğal güzellikleriyle görülmeyi fazlasıyla hak ediyor. Doğu Roma İmparatorluğu'nun kurulduğu bu topraklar, 500 yıla yakın Osmanlı'nın hakimiyetinde kalmış. 20. yüzyılda Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'nin en güney kısımlarını oluşturmuştur.

1991 yılında özerk cumhuriyet Makedonya, Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'nin iç savaşlara girdiği dönemde bağımsızlığını ilan etmiştir.

Eski Yugoslavya'nın dağılmasıyla Birleşmiş Milletler tarafından 1993 yılında tanınan ülke ancak Yunanistan'ın itirazı sonucu Birleşmiş Milletler tarafından "Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti olarak kayıtlanmasına sebep oldu. Makedonya'yı ilk olarak ülkenin kendi anayasasında ki adıyla tanıyan, Anavatanımız, Türkiye Cumhuriyetidir.

Ülkede Makedonlar, Sırlar, Boşnaklar, Arnavutlar, Türkler, Ulahlar ve Yahudi'lerin barış içinde yaşadığı Makedonya'da Türk izleri taşıyan kentleri hakkında kısa bilgiler sunmaya çalışacağız. Bunların başında

81 "Evsâf-ı belde-i (---), ya,,nî kasaba-i ma,,mûr Kıratova", Cilt 5, s. 302

82 "Evsâf-ı kûh-ı Lipe, ya,,nî kal,,a-i metîn Pirlepe", Cilt 5, s. 307

83 Makedonya Nüfus İstatistik Kurumu Yıllıkları, 2012/2013, Üsküp

Üsküp'teki Taş Köprü'dür.(res.1.)

VI. Yüzyıla ait eski temeller üzerinde 1421-1451 yılları arasında yeniden inşa edilmiştir. Ne yazık ki Üsküp'ün sembolü Taş Köprü'nün üzerinde 1990 yıllarına kadar bir mihrap bölümü vardı, doksanlarda tamir edilecek bahanesiyle yıktılar. Köprü dümdüz bir görünüm alınca Osmanlı mirasının yok edilmesiyle ilgili tartışmalara yol açmıştır.

Üsküp'teki diğer önemli bir Türk mirası 1392 tarihli Türk çarşısıdır. Ne yazık ki çarşığı her onarımda Türk izlerini ve Türk mimarisini silebilmek için ellerinden geldikleri kadar uğraş gösteriyorlar. Ortaçağ'dan kalan Üsküp Kalesi'ne Osmanlı döneminden sonra bazı eklemeler,katmalar yapılmıştır. Her eklemede ve katmalarda Türk sembolünü andıracak tek bir iz yokken, etrafında kiliseler, Arnavut sembolleri ve birçok heykeller dikmişlerdir.

Ecdadımızdan kalan diğer eserler Camilerdir.Bu kutsal mekanlarÜsküp'ü süsleyen önemli Türk eserleridir. 1436 tarihli Sultan II. Murad Camii, 1436 tarihli İshak Bey (Alaca) Camii, 1475 tarihli Gazi İsa Bey Camii, 1492 tarihli Mustafa Paşa Camii, 1503 tarihli Yahya Paşa Camii, XVII. yüzyıl sonlarına ait Köse Kadı Camii ve çarşı merkezinde bulunan Murat Paşa camileri Üsküp'te hala ayakta duran önemli Türk camileridir.

Camiler gibi Üsküp'te dikkat çeken diğer Osmanlı eserleri hamamlar ve hanlardır, özellikle Kapanhan tipik bir osmanlı mimarisidir.. 1456 tarihli Çifte Hamam ile 1472 tarihli Davut Paşa Hamamı (res.2.) Üsküp'teki iki önemli hamamdır.

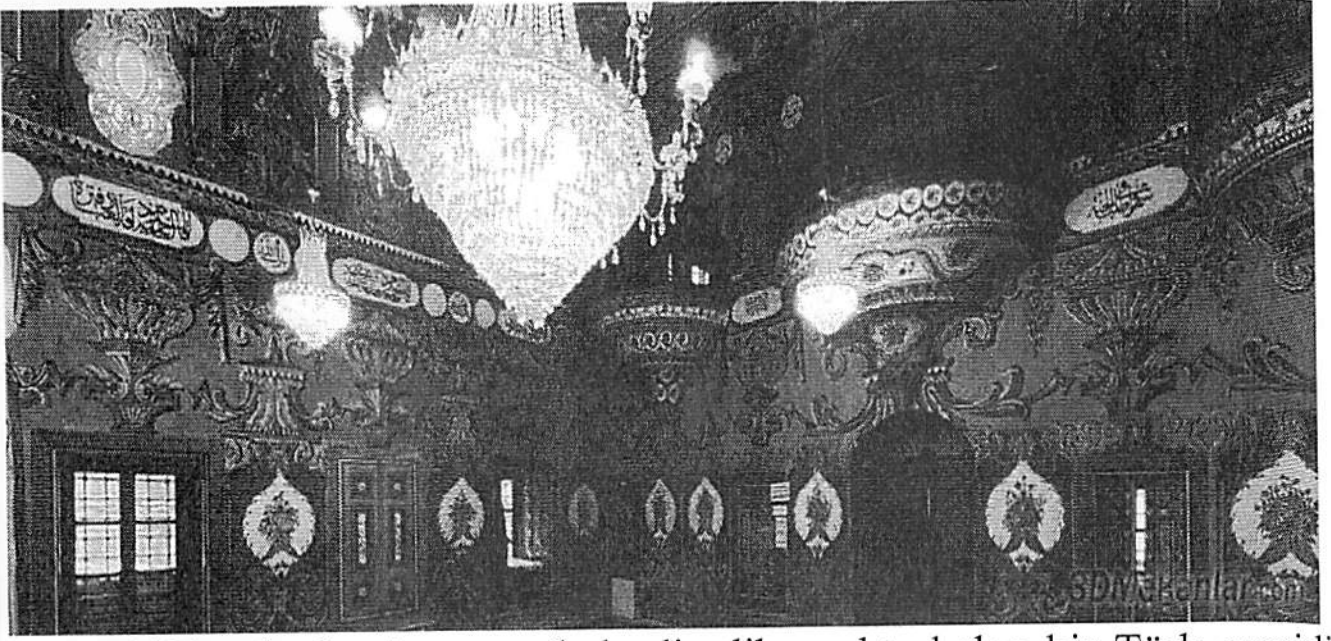

İshak Bey tarafından inşa edilen 1439 tarihli Sulu Han, XV. Yüzyılın ikinci yarısına ait Kapan Han ile 1548 tarihli Kurşunlu Han Üsküp'te dikkat çeken önemli hanlardır.

1566 tarihinde Sultan II. Murad Camii yanında inşa edilen saat kulesi, 1888 yılına ait hükümet konağı ile 1899 tarihinde yapılan Osmanlı posta binası da Üsküp'te bütün görkemiyle hala ayakta duran önemli Türk eserleridir⁸⁴.

Bugün Makedonya'nın üçüncü büyük şehri olan Kalkandelen'in üç değişik ismi var. Türkler Kalkandelen, Arnavutlar Tetova, Makedonlar ise Tetovo olarak adlandırıyor. Bu kent başkent Üsküp'ten 40 km uzaklıktadır. Kentte görülmesi gereken 2 önemli eserden biri Alaca Camii ya da diğer adıyla Abdurrahman Paşa Camii.(res.3.)

⁸⁴Lidiya Kumbaracı-Bogoeviç, Osmanliski spomenitsi vo Skopje, İslamska Zaednitsa vo R.M-Skopje, 1998

1438 yılından bu yana hala dimdik ayakta kalan bir Türk eseridir. Cami, 1833'te Abdurrahman Paşa tarafından tekrardan onarılarak genişletilmiştir. İnce işlemeli, görüntüsüyle de ihtişamı olan bir cami örneğidir. Adı da mimari yapısında ki alacılıktan, renklilikten kaynaklanır. İçindeki ve dışındaki el emeği göz nuru işlemlerin yapımında tam 55 bin yumurta akının kullanıldığı sanılıyor. Caminin karşısında 1822 de Kalkandelen'in idarecisi olan Abdurhaman Paşa'nın yaptırdığı bir türbe var. Bu türbenin içinde 2 mezarın, camiye yaptırdığı rivayet edilen Hurşide ve Mensure Hanım adlarında iki kız kardeşe aitmiş. Bu iki kızkardeş caminin yapılmasında mali destekte bulunmuşlar.

Bektaşî Ocağı Harabati Baba Tekkesi, Kalkandelen'deki bir diğer önemli Türk eseri belki de bütün Rumeli'nin en meşhur Bektaşî ocaklarından biri olan Harabati Baba Tekkesi veya Sersem Ali Baba Dergahıdır.(res.4)

Şar Dağları'nın eteğine kurulu 1538 yılında inşa olunmuştur. Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamlarından biri tarafından 1526 yılında kurulan dergahta birçok ünlü Bektaşî babası günümüze dek hizmet ediyor. Şehrin bir kenarında konumlanan bu dini külliye'nin içinde birçok yapı, ahşap bir çatı ile örtülmüş, şadırvan, büyük bahçe ve çeşitli bölümlerden oluşan bir komplekstir. Büyük ve gösterişli bir giriş kapısı vardır. Kapısı üzerinde kule bulunur. Tekkenin kurucusu olan Sersem Ali Baba'nın ölümünden sonar yerine geçen dedelerinden birisi olan Harabati Baba'dan alıyor. Kalkandelen Sersem Ali Baba Dergâhının doğu, batı ve güneyinde üç tane demir kapısı vardır. Çevre duvarları içinde Selamlık yapısı, kışlık yapı, Yaz Köşkü, anbarlar ve Dergahın ortasında da ahşap, elişleri süslemeli, üzeri kapalı şadırvan vardır. Yapımı 1548'de başlamış. 1551'de tamamlanmıştır. 16 yüzyılda Malatya'dan Kalkandelen'e gelen Harabati Baba tekkeyi dergah haline sokmuştur⁸⁵.

Yüzyıllar boyu dergahın geniş bahçesinde tarım ve hayvancılık yapılmıştır. Ne yazık ki, 2002 yılında Makedon – Arnavut çatışmasında Arnavut askerlerinin sığınma yeri olmuştur ve bu yüzden dolayı o dönemde harabeye dönmüştü. Şimdi ise tekrar onarımı yapılmış olsa bile hala savaş izleri görülmektedir.

Makedonya'nın Doğusunda, Üsküp'ten 90 km. uzaklıkta 45 bin nüfuslü İştîp Kasabası vardır. Osmanlı döneminden kalma tarih eserler Üsküp'ten sonra en çok bu kasabada rastlayabilirdik. Ne yazık ki ikinci

⁸⁵Yaşar Kalafat, Bedri Noyan Dedebaba ve Balkanlarda Bektaşîlik, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi, sayı 6, Yıl 1998.

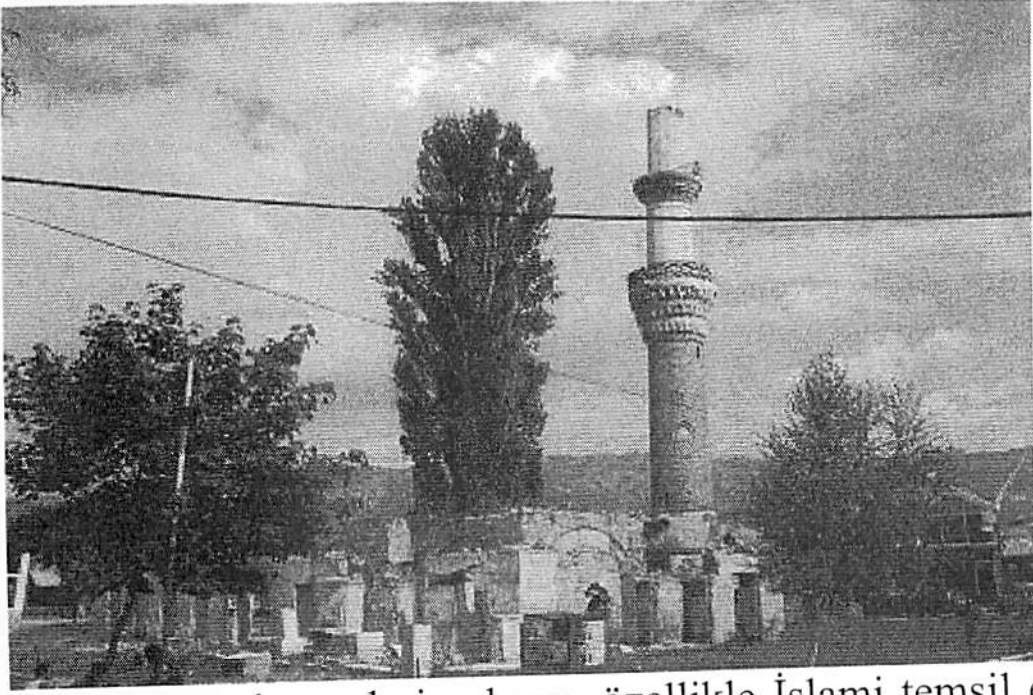
Dünya Savaşından hemen sonra Türk eserlerin yıkımına başlanılmıştır dolayısıyla bu kasabada birçok Türk aydını yetişmiştir.Kasabada yaşayan Türkler bazı baskı sebepler yüzünden Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmışlardır. Düne kadar toplu topuna 5-15 üniversite mezunu ya var ya yok. Ancak 2009 yılında İştîp Üniversitesi bünyesinde açılan Türk dili ve edebiyatı bölümü 2013-14 yılındailk mezunları verdi, mezun sayısı 12 kişidir.Üniversiteden mezun olanlaraz bir rakam olsa bile bura Türkler için bir umut kaynağı oldu. Kasabada birçok Türk tarihi eser harabeye dönüşürken, yine ecdadımızın bazı izlerine rastlamak mümkündür. Hüsametîn Paşa Camii onlardan biridir.(res.5)

Bu camii XV- XVI yüzyılda inşa edildiği tahmin edilir. Bugün camii tam bir harabeye dönmüştür. Caminin minaresi yıkılmış, kapıları, pencereleri kapanmaz olmuş. En vahim durumu caminin ise hristiyan halkının sahip çıkmaları olmasıdır. Onlara göre o yer camiden önce bir mezar olduğunu ispatlamaya çalışırlar ve o mezarın üstünde bir manastır varmış böylelikle o mekan müslümanlara ait değil de Ortodoks hristiyanlarına ait olduğu bir yerdir. Hr'st'yanlar bir kaç yıldan beri bazı özel günlerinde gelip burada ayınlarını yapıyorlar. Minarenin hemen yanında bir türbe var. Türbede Meydin Babaya ait olduğu bilinmektedir. Türbenin üstü kerimit kaplı bir küçük çatıyla örtülüdür.

Pirlepe kasabasında 26 câmii, 2 tekke mevcuttu. Eskiden Osmanlı

kültürünün eserleri ile dolu olan bu kasabanın kültür bakımından çok büyük bir değeri vardı. II . Mehmet'in uyguladığı siyaset sonucu 1476 da inşa edilen Çarşı Camii, (res. 6) Müslüman nüfusun birikmesine ve şehrin aşağı kesiminde yeni bir yerleşim bölgesinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.86

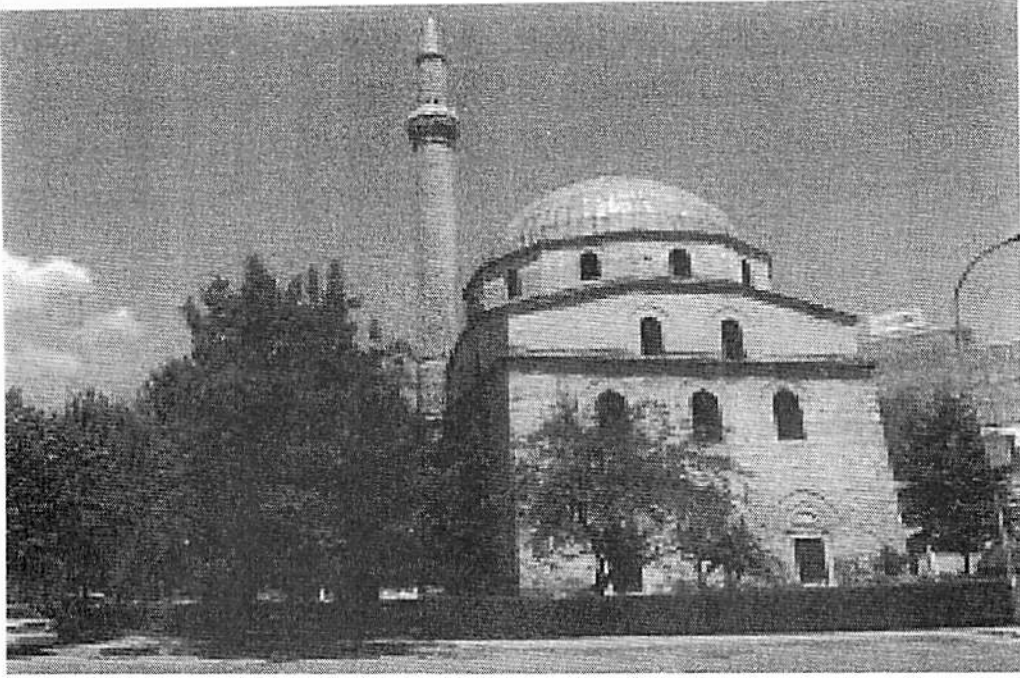
Yıllardır Osmanlı eserlerine karşı özellikle İslami temsil eden bazı eserler mesela Saat Kulesi, Câmii, tekke, medrese, kin, kıskançlı düşmanlık hissi mevcuttur. Manastır ve Pirlepe saat kulesine takılan haç buna en güzel örnektir.87

Pirlepe Merkez Çarşı Camii, 15.yüzyıldan kalan bu eser, 2001 yılında Sırp-Arnavut çatışmasında yanmış. O dönemde tahrip edilen 3 kilise ve 11 Türk eserinin yenilenmesi için UNESCO harekete geçmiş, kiliseler onarılmış... Ne yazık ki Türk eserlerinin onarımı belediyeden onay alamamıştır.

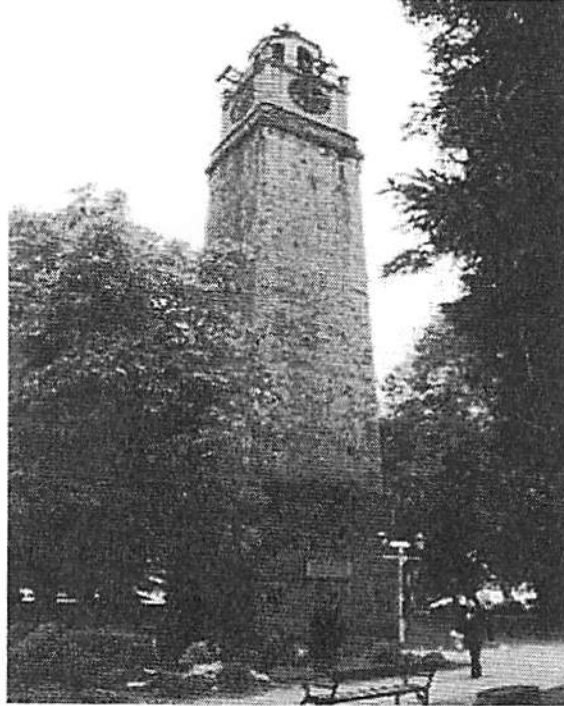
Makedonya'nın Konsoluslar şehri adlandırılan Manastır başka adıyla Bitola, Bizans İmparatorluğu döneminde, Balkanlar'ın dağlık bölgelerinden ve Selanik'i Adriyatik Denizi'ne bağlayan eski Roma yolu üzerinde önemli bir konaklama merkeziydi. Osmanlı devletinin topraklarına katılması, Sultan I. Murat döneminde oldu.

86 15.yy ın 2. yarısına ait Osmanlı tahrir defterlerinden elde edinilen bilgilerdir.

87Kubbealtı Dergisi Yıl 30 Ekim 2001 sayısı

Manastır'daki önemli Türk eserleri 1506 tarihli İshak Çelebi Camii (res.7) ile 1558 tarihli Mehmed Efendi Camii'dir ki Yeni Camii olarak da bilinir. XVI. yüzyıla ait saat kulesi de Manastır'daki görkemli Türk eserlerindedir. (Bugün ne yazık ki bu saat kulelerin başında Makedonlar haç dikmişler ve camilerin içini resam galerileri olarak kullanırlar). (res.8)

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra, Makedonya'yı oluşturan üç vilayetten birisi olan Manastır, aynı zamanda Üçüncü Ordu'nun da merkezi yapıldı. Üçüncü Ordu'nun merkezinin Manastır'a alınmasıyla birlikte, şehre birçok okul yaptırıldı.

(res. 9) Mustafa Kemal Atatürk'ün 1895'ten itibaren okuduğu Manastir Askeri İdadisi de aynı dönemde açıldı. Bina şimdi müze olarak kullanılıyor. Girişindeki tabelada, "Çağdaş Türkiye'nin yaratıcısı ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk 1898 yılında Askeri İdadi'yi bu binada bitirdi" ibaresi yer alıyor.

Manastir'in birkaç kilometre batısında Resne şehridir, Resne'de yaklaşık 5 bin kadar Türk yaşıyor. Bu kentte Osmanlıdan kalma bir konak var: 1908 yılında Sultan II. Abdülhamid'e Meşrutiyet'i ilan ettirebilmek için isyan ederek 160 kişilik birliğiyle Ohri yakınlarında dağa çıkan Resneli Niyazi'ye ait bir konak ile bir saray, hala Resne'de ayakta durmaktadır. *Resneli Niyazi Paşa Konağı*.(res.10)

Niyazi Bey, bu konağı çok beğendiği Versaille Sarayı'nın minyatür şekli olarak yaptırmış.